

NAGY RÉKA

EGY ÉLET

A KÉZIRATOK TÜKRÉBEN

Az autobiográfia és a biográfia használata a szilágysági Szabó Miklós életében

■ Volt egy földműves szilágysági ember a 20. században, akinek életében az írás fontos szerepet töltött be. A század nagy történelmi eseményeit megélt Szabó Miklós (1907–1982) a hagyományos gazdálkodás minden terhe és nehézsége mellett nagy gonddal és tudatossággal írta és rendezte több száz oldalt kitevő kéziratait. Megélt társadalmi helyzete által nem elvárt tevékenysége tudatos életstratégia részét képezte, melynek háttérében dominánsan személyes indítékok álltak. Jelen tanulmány az autobiográfia-írás indítékait, a biografikus tudás sajátosságait kívánja megragadni a magát *parasztköltő*ként meghatározó személy életében.

A mindennapok hősei a társadalomkutatás gyakorlatában

■ A társadalomkutatás eredményeit közlétező publikációk egyre nagyobb figyelmet fordítanak a mindennapok világára, a mindennapok hőseire. Az érdeklődés háttérében a tömegek, a hétköznapiak megismerése, a társadalmi gyakorlat működésének széles körűbb megértése áll.¹ A mindennapok világához való hozzáférés talán leghatékonyabb módját az egyes személyek életének, életpályájának a megismerése és vizsgálata jelenti. A személy életpályájának vizsgálatakor fontos annak tudatosítása, hogy egy élet eseményei a róla szóló írott és orális történeteken, tárgyi és vizuális dokumentumokon, az egyéni életpálya reprezentációin keresztül ragadhatók meg. A narrativitás problé-

...egy olyan virtuális közösséget teremtett meg, amelybe integrálhatta saját személyét, amelynek részeként megélhette versfaragó szerepét, igazolhatta sajátos írás-tevékenységét...

A tanulmány az Európai Unió által finanszírozott POS-DRU/88/1.5/S/60185. számú doktori program keretében készült.

mája a konkrét személyekre koncentrálnó vizsgálatok esetében is felvetődik, hiszen nem csupán az önazonosságát meghatározó személy fogalmazza meg és alkotja újra szükségszerűen saját élettörténetét, hanem az individuumra koncentrálnó kutatás is történetekkel, élettörténetekkel dolgozik, s hozzá léte a maga tudományos narratíváját. A társadalomtudományi kutatások számára fontos a narrativitás problémájának tudatosítása, ugyanakkor csak ezeken a történeteken keresztül tud betekintést nyerni egy kultúrába, egy vizsgálat tárgyát képező személy életébe. A személy biográfiája, illetve autobiográfiája olyan alakzatot jelent, „amelyben a társadalomban elfoglalt pozíció, a mindennapi életben állandósított konfliktushelyzetek és biztonságérzet jelenítődik meg”.²

Különösen írott források esetében jelent izgalmas kihívást a kéziratokat létrehozó személy megszólaltatása, főleg olyan esetben, amikor a szövegek olyan társadalmi csoport hangját képviselik, jelen esetben a parasztságét, amelynek mindennapjaiba kevés forrás enged betekintést. A populáris írásbeliség termékei olyan forráscsoportot jelenthetnek, amelyek kiegészíthetők, pótolhatják a mindennapok világára vonatkozó ismeretek körét. Ezen források dokumentumértéke ellenére fontos annak tudatosítása, hogy az írott szövegek mögött személyek állnak, akik íráshasználati szokásokkal és habitusokkal rendelkeznek, írott szövegeik létrejöttüket meghatározó társadalmi és kulturális kontextusba ágyazódnak.³

Szabó Miklós autobiográfiája és a biografikus tudás használata

■ Biográfia, autobiográfia írása és használata társadalmi gyakorlat részét képezi.⁴ Az élettörténet megírásának, elmesélésének minden esetben tépje van. Az önazonosság megteremtésének elengedhetetlen feltétele az élettörténet folyamatos implicit vagy explicit megalkotása; „[...] az identitás lényegében nem más, mint folyamatosan újraserkesztett élettörténet”.⁵ Az élettörténet narratív természetének a felismerése és tudatosítása, az életpálya és élettörténet közötti különbségtevés⁶ fontos módszertani lépéseket eredményez, meghatározza az individuumra koncentrálnó kutatás munkamenetét. A vizsgált élettörténet minden esetben egy strukturált egész, narratív technikák és stratégiák által szerveződik, az egyén történetyszerkesztési és elbeszélési kompetenciáinak függvénye. Míg a megélt élet eseményei között a koherencia hiányának a tapasztalata érvényesül, addig az élet történetének a megalkotása rendet, jelentéseket, viszonyokat visz az élet eseményei közé. „Az elbeszélések koherenciát teremtenek az események folyamatában, a benne zajló eseményekből olyan egészet formálnak, melynek van eleje, közepe és vége, tartós identitással rendelkező jellemek és személyiségek köré rendezik azokat, beszámolnak problémákról, válságokról és fordulatokról, hogy azután megnyugtató megoldások és döntések irányába vezesse azokat.”⁷

Szabó Miklós élete során több alkalommal írta meg élettörténetét. Hátrahagyott autobiográfiái szemléletesen tükrözik az identitás narratív és helyzetfüggő természetét. Számára, a *betolakodó írókra*⁸ általánosan jellemzően, a saját élet jelentette a legkézenfekvőbb alkotási témát. Életének különböző időszakaiban írt autobiográfiái és a hozzájuk fűzött utólagos megjegyzések szemléletesen dokumentálják költői, saját megnevezését használva, *versfaragói* önmeghatározásának formálódását.

Első önéletrajzát születésnapján, 1942. május 17-én verses formában írta meg. Ekkor harmincöt éves. Kérdésként adódik, hogy mi indokolta saját életével szembeni számvetését ebben az életkorban. Az élettörténet megírására általában idős korban, az élet végéhez közeledve kerül sor, a múlt eseményei iránti fogékonyság, az emlékezés az időskor sajátja.⁹ Szabó Miklós élettörténetének a megírását személyes életének eseményei indokolhatták. Ebben az időszakban Szilágyosmlyón dolgozik a

Futura Rt.¹⁰ raktárnokaként. *Önéletrajz*ából és a visszaemlékezésekből kiindulva túl van egy súlyos családi konfliktuson, amelyre verseiben csak rejtett utalást tesz, de a lokális közösség emlékezetében életének ez a cselekedete rögzült a legerőteljesebben. Házasságát kudarcként élte meg. Feleségében nem talált megértő társra. Gyermekekük nem született. A falutól távoli városi környezet lehetőséget teremthetett számára az addigi életével való számvetésre. Mindezt fokozhatta a háború rettenete, amelynek eseményeiről a regionális központot jelentő városban folyamatosan értesülhetett, koncentráltabban érthették a háborús időszak pusztításának élményei. Erre utal *Önéletrajz*ának az a hosszabb szövegegysége, amelyben a történelmi eseménnyel szembeni reakcióját örökítette meg. *Önéletrajz*ának végleges változatában, aktualitását veszve, ez a rész kiiktatódik.

Élettörténetének újraírására szintén születésnapja teremtett alkalmat. 1967-ben már túl van a második világháborún, a fogság évein, a kollektivizáláson. A történelemnek ezek a nagy eseményei saját megítélésben, saját életére vonatkoztatva épülnek be élettörténetébe. Felidézi a fronton töltött időszakot, a fogság éveit, valamint egy hosszabb szövegrészben nyilvánítja ki véleményét a kollektivizálásról. Ez utóbbi esemény életformát megváltoztató hatásai készíthették többek közt *Önéletrajz*ának továbbírására, újrafogalmazására. Versben megírt élettörténetének ezt a változatát feltehetően saját vagy szűkebb használatra írhatta, mert olyan véleményeket szövegeztet meg benne, amelyek kompromittálhatták a fennálló hatalmi rendszert. Ezt a megállapítást igazolja *Önéletrajz*ának 1982-ben lejegyzett végleges változata, amelyből már hiányoznak a két világháború közötti, a második bécsi döntést követő *kis magyar világ*, valamint a kollektivizálás időszakára vonatkozó hosszabb szövegegységek. Élettörténeti szövegének ezek a változtatásai felfedik a kisebbségi helyzetben élő személy történelmi tudásának, személyes tapasztalatának rejtett, tiltott dimenzióit. Számára korának embereként ismertek voltak a nyilvános beszéd és írás szabályai, normái.

Szabó Miklós *Önéletrajz*ának egyes változatai elsősorban nem az alkotási folyamat nyomán követése szempontjából fontosak, hanem az élettörténet-írás szemszögéből válnak beszédes forrásokká. A személy élettörténetének ezek a változatai ismételten igazolják az élettörténet természetével összefüggésben megfogalmazott szakirodalmi állításokat. Az egyes változatok adott kommunikációs helyzetben születettek, a megírás jelenének perspektívájából adják egy megélt életszakasz történetét. A szövegen végzett változtatások, a megőrzött szövegegységek a személy identitásának stabil pontjaira és az egyes változásokra, hangsúlyeltolódásokra mutatnak rá. Az élettörténet elhallgatott részletei, explicit, illetve implicit kifejezései az egyes változatok összehasonlításában olyan információkat hordoznak, amelyek segítik a kutatót közelebb kerülni a vizsgált személyhez.

Szabó Miklós versben megírt élettörténetének szerkezetét tekintve a lineáris időkezelés érvényesül, életének jelentéssel felruházott egységei időrendi sorrendben követik egymást. A szövegszerkesztést *kontraprezentikus*¹¹ emlékezési forma határozza meg. Ebben az értelemben énképének megalkotásakor *kompenzatív stratégiát* alkalmaz,¹² melynek használata során a születés, a gyerekkor megszépül az élet negatív élményeinek fényében. Az élettörténet ezen stratégia általi *mitologikus áthangolása* esetében a külső körülményeknek tulajdonított hatás jelentősége erősödik fel. Míg Szabó Miklós születését idilli természeti és családi környezetben jeleníti meg, addig életének további történéseit a tőle függetlenül bekövetkező negatív tapasztalatok kontextusában ismerteti. A nagycsalád megtartó ereje és örömei gyermektelen családi állapotával, kezdeti tanulmányi sikere továbbtanulásának kudarcával kerül opozíciós viszonyba. A történelem eseményeinek tulajdonította életének kudarcait, a történelem személyes életét alapjaiban meghatározó tényezőként jelenik meg.

Önéletrajzának későbbi változatában születésének időszakát már azoknak az eseményeknek a kontextusában láttatja, amelyek az első világháború kitérőse felé sodorták a történéseket. *Születési évem már azzal kezdődött, / Forradalom szele az emberek között. / Európa egén viharfelhők gyűlnek, / Munkások emberibb sorsot követelnek. / Tőkések is védik az ő jogaikat, / Egyengetve útját egy világháborúnak. (1914)*

Élettörténetének egy másik tematikus egységében családjának, elődeinek kontextusában láttatja önmagát. A családi genealógia ismertetésében kirajzolódik az az elment, amely önmeghatározásában végig tetten érhető, és amely magyarázza felvállalt írói szerepét is. Az apai ág értelmiségi foglalkozást folytató felmenői az anyai ág földműves elődeivel szembesítődnék. *Egyik ősöm vére emel a magasba, / A másiké pedig híz vissza a porba. / Egyik cibál erre, a másik meg arra, / Az egyik végletből esek a másikba. / Egyik nap mint paraszt kaszálok, kapálok, / Másik nap mint író, verseket faragok.* A tanulmányokat, az önképzést ismertető tematikus egység a családi genealógia sajátosságával is alátámasztott kettősséget érvényesíti. Bár megélt társadalmi szerepe, földműves életformája nem kívánja meg az olvasást, az írást, a folyamatos önképzést, ő ennek ellenére intenzíven gyakorolja ezeket a tevékenységeket. Az önképzés formáiról élettörténetében részletesen beszámol. Bár a hat elemi követően intézményes oktatásban nem vett részt, számára *az élet iskolája* pótolta ezt a hiányosságot. A gazdálkodással járó tevékenységeket az iskola világához kötődő fogalmakkal írta le. *Így jutottam én az élet iskolába, / De sok legénynek tört ki itt már a nyaka. / Tankönyveim a föld, erdő, mező, róna, / Vizsgáztatni a sors vizsgáztatott magam. / S a vén kujon reám biztos haragudott, / Mert értesítőmbe jelest ritkán adott.*

Az élettörténetben a katonaság befejezése jelenik meg az életpálya olyan kötelező fordulópontjaként, amely a családi állapot megváltozását vetíti előre. Szabó Miklós életének ehhez a fordulópontjához érve egy olyan kulturálisan kódolt életpálya-modellt vázolt fel, amelyet önmaga számára is kötelezőnek tekintett. *Van egy jó szokása a falusi legénynek: / Mikor vége van a katonáéletnek, / Megházasodik és családot alapít, / Így tölti be férfiú rendeltetésit, / Új fiaikat nevel az ő családjának, / Így ad hős katonát az ő hazájának.*

Szabó Miklós házasságának kudarca, terveinek meghiúsulása életének olyan *sorseseeményét*¹³ jelentette, amely terveinek újrafogalmazását, a helyzethez alkalmazkodó életstratégia kidolgozását kívánta meg. A család, a gyermekek a hagyományos gazdálkodást folytató parasztság életében olyan erőforrást jelentett, amelynek hiánya alapjaiban korlátozta a gazdasági lehetőségeket.¹⁴ Ebben az élethelyzetben az írásban, az írott szövegek maradandóságában ismerte fel a további éveinek értelmet adó tevékenységet. A korábban alkalmyszerű versírás gyakorlata felerősödött, életstratégiát meghatározó tevékenységgé vált. Adott élethelyzethez alkalmazkodó stratégiájának működtetése nem volt problémamentes. Megélhetést továbbra is a gazdálkodás jelentett számára. A világháború és az azt követő, személyes életét is meghatározó események hosszabb időszakra leszűkítették alkotási lehetőségét. Hiányában volt egy olyan képzési tőkének, amely választott életformájának hivatásos gyakorlását lehetővé tette volna számára. Társadalmi helyzete, képzettsége mellett nemzetiisége is olyan adottságot jelentett, amely eleve korlátozta vágyott tervei megvalósításában. Szabó Miklós tudatában volt korlátozott lehetőségeinek, ennek ellenére folytatta az írást, és egyre intenzívebben élte meg a *parasztköltő* szerepet. Természetesen identitásának ezt az összetevőjét külső körülmények is erősíthették, mint például szereplési alkalmainak sikere, a helyi értelmiség pozitív visszajelzései, a szocialista rendszernek a népi alkotóra irányított megkülönböztetett figyelme.

Versben megírt élettörténetében Szabó Miklós konkrétan is megfogalmazza versírási gyakorlatának motivációját. *Tehát így fogom fel; ha fiaiom lennének, / Más gondjaim miatt nem írnék verseket. / Azért fiaiimnak nézem verseimet, / És ezekben lelem*

sok-sok örömet. Egyháztörténeti munkájának előszavában hasonló érveket felsorakoztatva igazolja lezárt kéziratát. *S még az sem riaszt vissza ettől, hogy nekem nem maradnak gyermekeim, akik ezt valamikor olvasgatnák, mert hiszen Bagossi K. Istvánnak¹⁵ sem él jelenleg utódja, és mégis él a bagosi emberek emlékezetében és írásaiban ma is.[...]*

S még ha ezek mellé tekintetbe veszem az egyik világhírű bölcs Goethe mondását, (amit már a „Vadgyümölcsök” című verses kötetemnek az előszavában is idéztem:) „Hogy aki egy fát nemesít, vagy egy könyvet ír az utókor számára, annyi mintha egy gyereket nemzett volna!” S mivel nekem gyerek nem adatott, úgy ezeket hagyom magam után mint örökösöimet. Életének 1961–1971 közötti időszakát megörökítő emlékirata, amelyben főleg a bagosi kollektív gazdaság elnökével szembeni konfliktusát ismertette, ezekkel a szavakkal zárul: S aztán, míg az elnök védőszemüveggel, nyakendősön vezeti az elnöksége alatt szerzett luxusautóját, az alatt én meg rovom e sorokat, írom az emlékiratomat és a költeményeimet, remélve, hogy ezek a sorok és költemények tovább fognak élni, mint az ő luxuskocsija. / Ebben a bizodalomban zárom soraimat [...].

A Szabó Miklós kézírataiból válogatott idézetek szemléletesen mutatnak rá a verseknek, az írott szövegnek tulajdonított emlékezetben tartó, továbbörökítő természetére, lehetőségére. Az írásaiban tovább élni kívánó ember erőfeszítéseként értelmezhető életének egész munkássága, s ennek a szándéknak a megvalósításaként fogható fel az autobiográfia folyamatos újraserkesztése is, melynek során felmutatja önmagát, megteremti önazonosságát, a közösségi tudás részévé teszi saját biográfiáját.

Az autobiográfia többszöri megalkotása mellett Szabó Miklós esetében egyéb biografikus alakzatok használata is tetten érhető. Az emlékéllítés, az emlékezetben maradás szándékát fejezi ki az a márványtábla, amelyet a szilágybagosi református templomnak adományozott. Az emléktábla a templom történetének fontos eseményei mellett az adományozó nevét örökíti meg. Még ennél is beszédesebb az általa választott sírfelirat: *Bárha megszűnt is az élet, verseimben tovább élek!*

Az emlékezetben maradás másik, Szabó Miklós által gyakorolt lehetőségét a szőlő- és faültetésben vélem megragadhatónak. Életében a gazdálkodásnak ez a területe fontos szerepet játszott, kézírataiban kedvenc foglalkozásaként nevezi meg ezt a tevékenységet. A kollektivizálást követő tíz év eseményeit megörökítő *Emlékiratában* részletesen beszámol azokról a munkálatokról, amelyek a faültetéssel, a szőlőtelepítéssel kapcsolatosak. Különös gondot és energiát fordított a kollektív gazdaság számára irányításával elültetett oltványokra, csemetékre. Tette mindezt gyakran anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Saját kertjének gyümölcsfáira és szőlőtőkéire mindig nagy gondot fordított, gazdag és változatos fajtákkal ékesítette környezetét. Talán nem véletlen, hogy 1974-ben megírt autobiográfiájában pontosan megadja az általa telepített szőlőtőkék és gyümölcsfák számát. Az élő és gyümölcsöt hozó fában felismerte azt a lehetőséget, hogy képesek túlélni ültetőjüket. A fában mint emlékezési alakzatban ugyanaz fejeződik ki Szabó Miklós esetében, mint írásaiban. Utódok, örökösök hiányában általuk remélte a közösségi emlékezetbe való beíródás és megörökítődés bizonyosságát.

Szabó Miklós 1974-ben ismételten megírja élettörténetét *Önéletrajz, azaz Személyemmel Kapcsolatos Száraz Adatok* címmel, ezúttal mellőzve a verses formát. Élettörténetének összevetése a versben megírt változatokkal beszédes információkat hordoz. Az összehasonlítás egyben a választott narratív forma közötti különbségekre is felhívja a figyelmet. A kommunikációs helyzet mellett ezen a ponton a választott műfaj mutatkozik olyan tényezőnek, amely meghatározza a szövegbe ágyazott információk tartományát. Míg a két változat alapinformációi, a nagyobb struktúrák változatlanok maradnak, addig a részletekben alapvető különbségek mutatkoznak. A

prózában megírt változat szintén lineáris időkezelést követ, amelynek gördülését a verses formában természetleírások, érzelmeknek hangot adó részek néha megakasztottak, eltérítettek. A versben megírt élettörténet kevesebb számszerű adatot tartalmaz, viszont képes nyelvhasználatával, természeti képeivel, dialógusokat alkalmazó részleteivel, a rímek, a nyelvi játék kedvéért választott kifejezésekkel, érzelmi állapotot megjelenítő szövegegységeivel többet és másként mutat meg életéből, világlátásából. Élettörténetének versben megírt változata hasonlóságot mutat a Szabó Miklós által ismert népköltészeti hagyománnyal, amelyet főleg verselésében, rímképletében, nyelvhasználatában és humorában vélek megragadhatónak.

A versben megírt önéletírásához hasonlóan felidézzi születését, családját, gyermek- és ifjúkorát, katonaságát, házasságát, gazdálkodó életformáját, nagyobb hangsúlyt és terjedelmet szánva tanulmányai, önképzési alkalmai, szereplései és versei bemutatásának. Ez utóbbi jelenséget indokolja az élettörténet-írás feltételezhető kontextusa. Feltehetően egy korábbi verses gyűjtemény mellékletként készült ez az élettörténet, hiszen a szövegben több utalást is tesz, oldalszám megadásával hivatkozik verseire. Autobiográfiájának lezárása jelent ebben az összefüggésben minden kétséget kizáró bizonyítékot, ahol versei nyomtatásban való megjelenítésének vágyát és tervét fogalmazza meg.

A költői szerep egyre intenzívebb megélése identitásának olyan összetevőjévé válik, amely élettörténetének mindkét változatában tetten érhető. Erre utalnak autobiográfiáinak azon részletei, amelyekben a magyar irodalom képviselőit, munkáit idézi meg. Versben megírt *Önéletrajzában* születésének körülményeit ismertette Ady Endrere és Csokonai Vitéz Mihályra tesz utalást. *Bagos község hepe-hupás vén Szilágyban, / Ady leheletét sziva fel magamban. / Vagy tán Csokonai nagy szelleme járt itt, / Az hagyta volna rám összes csalódásit?* 1974-ben megírt élettörténetének az ifjúkori bemutatató részében, az új ruha megszerzésének reményét szertefoszlató természeti csapás és következményeinek az ismertetése során Móricz Zsigmondnak arra a novellájára tett utalást, amelyben hasonló élethelyzet jelenítődik meg. Az értelmiségi személyekkel való kapcsolatteremtés szándéka még látványosabban érvényesül azokban a versekben, bejegyzésekben, amelyekben a magyar irodalom képviselőihez próbál közelebb kerülni. A születés időpontja jelenti az egyik lehetséges kapcsolódási pontot. Élettörténetéhez a következő bejegyzéseket fűzte: *Egy későbbi értesülesem szerint – a fiatalon elhunyt jeles költő: Dsida Jenő is aznap született, (talán abban az órában) amikor én, azaz 1907 Május 17. én. / Szabédi László pedig megelőzött tiz nappal. A származás, a hasonló társadalmi helyzet szintén olyan lehetőségként tétéleződik, amely segítheti az írók, költők világába történő belépést. Móricz Zsigmond évfordulójára írott versében erre a kapcsolatra történik utalás, ahogy Arany János esetében is. Ez utóbbinál azonban a lokális kapcsolat lehetősége is felmerül. Versében így fogalmaz: *Csak hat kilométer Bagos – Nagyfalutól / Honnan valamelyik Dédapja elindult / És letelepedett a szomszéd megyébe / Amint azt már tudjuk: Szalonta helységbe / És itt született meg: nyolcszázötvenhétben, / Egy szerető család meghitt légkörében. // Úgy mint régi szomszéd, úgy is mint jóbarát, / S mint parasztköltőtárs, üdvözöllek tehát [...]**

Szabó Miklós biografikus tudásával, a biográfia használatával egy olyan virtuális közösséget teremtett, amelybe integrálni tudta saját személyét, megélhetővé és kifejezhetővé tette értelmiségi, költői tevékenységét. Élettörténetének ezek a részletei utalnak arra, hogy kereste a kapcsolatot az irodalmi élet szereplőivel, s meg is találta azokat az érintkezési pontokat, amelyek mentén élettörténetének részévé tehetette az irodalmi hivatkozásokat.

■ Szabó Miklós életének különböző alkalmaihoz kötődő autobiográfiái az adott közlési helyzet és a választott műfaj függvényében artikulálódtak. Az egyes változatok minden esetben a megalkotás helyzetéhez és indítékaihoz igazodtak. A különböző időszakban, eltérő közlési helyzetben és műfajban írt élettörténetek mást és másképp mutattak meg a személyről. Míg az évek előrehaladtával egyre inkább felerősödnek a versíró szereppel kapcsolatba hozható információk, addig az élet más területei nem kapnak hangot. Az élettörténet hallgat a konfliktusokról, a mindennapokat kitöltő gazdálkodás nehézségeiről, a megélhetési problémákról. Élettörténetében a házasságot követő családi élet alakulásában jelöltem meg azt a fordulópontot, amely alapjaiban határozta meg identitását, életformáját és tevékenységét. Utódok hiányában az írásban, versek, helytörténeti munkák, emlékiratok megalkotásában ismerte fel azt a lehetőséget, amelyek által tovább élhet a lokális közösség emlékezetében. A faültetés, a szőlőtelepítés bizonyos tekintetben szintén részét képezte az emlékezetben maradás stratégiájának. Társadalmi helyzete, gazdálkodó életformája minden kötöttsége ellenére olyan önálló életstratégiát dolgozott ki és érvényesített, amely kompenzálni tudta tervezett életpályájának módosulásából adódott kudarcélményét. A magyar irodalom képviselőire vonatkozó biografikus tudása révén egy olyan virtuális közösséget teremtett meg, amelybe integrálhatta saját személyét, amelynek részeként megélhette *versfaragó* szerepét, igazolhatta sajátos írás-tevékenységét.

■ JEGYZETEK

1. A mindennapi élet mint fogalom és kutatási probléma kapcsolatában lásd a következő tanulmányokat.: Niedermüller Péter 1981; Jonas Frykman 1989; Gyáni Gábor 1997.
2. Keszeg Vilmos 2005.
3. Az alfabetizáció történetét, az írásnak a populáris kultúrában betöltött szerepét, az írás szokásait és kontextusait Keszeg Vilmos vizsgálta és összegezte. Keszeg Vilmos 2008.
4. Keszeg Vilmos 2007. 151.
5. László János 1999. 112.
6. Niedermüller Péter 1988.
7. David Carr 1999. 71
8. A fogalmat Pierre Bourdieu tőkeelméletére alapozva Martyn Lyons használja a munkásírók azon csoportjára, akik szegényes képzési tőkékük ellenére írói feladatokat vállalnak fel: Martyn Lyons 2001. A betolakodó író fogalmát használja Keszeg Vilmos is könyvének népi verselőkét ismertető fejezetében: Keszeg Vilmos 2008. 249–282.
9. Maurice Halbwachs 1925. 143–144.
10. Futura Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Rt. a gabonafélék legnagyobb forgalmazója Magyarországon. Az 1930-as évek második felétől egyes mezőgazdasági termékek felvásárlására és értékesítésére alapított monopolszervezet.
11. Jan Assmann 2004. 79–83.
12. Hankiss Ágnes 1980. 35–36.
13. Tengelyi László 1998. 43.
14. A gyerektelen családok kiszolgáltatott helyzetét mutatja be és értelmezi Turai Tünde Szilágyborzás esetében. Turai Tünde 2004. 89, 97–99, 119–121.
15. Bagossi K. István 1717–1749 között a bagosi egyházközség tanítója, jegyzője és kurátora volt. Nevéhez kötődik a Szilágybagosi Református Egyház Története című munka, amelyet Szabó Miklós helytörténeti kéziratában gyakran idéz.

■ IRODALOM

- Assmann, Jan: A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Atlantisz Könyvkiadó, Bp., 2004.
- Carr, David: A történelem realitása. In: Narratívák 3. A kultúra narratívái. (Szerk. Thomka Beáta) Kijárat Kiadó, Bp., 1999. 69–84.
- Frykman, Jonas: A mindennapi élet mint a kutatás tárgya a svéd etnológiában. Ethnographia 1989. 1–4. 68–79.
- Gyáni Gábor: A mindennapi élet mint kutatási probléma. Aetas 1997. 1. 151–161.
- Halbwachs, Maurice: Les cadres sociaux de la mémoire. Paris, 1925.
- Hankiss Ágnes: „Én-ontológiák” (Az élettörténet mitologikus áthangolása). In: Hiedelemrendszer és társadalmi tudat II. (Szerk. Frank Tibor – Hoppál Mihály) Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp., 1980. 30–38.
- Keszeg Vilmos: Előszó. In: Specialisták. Életpályák és élettörténetek I. (Szerk. Uő.) Kolozsvár, Scientia Kiadó, 2005. 7–30.

- Keszeg Vilmos: Élettörténetek populáris regiszterekben. In: Emberek, életpályák, élettörténetek. (Szerk. Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kvár, 2007. 151–197.
- Keszeg Vilmos: Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. KJNT–BBTE, Magyar Néprajz és Antropológiai Tanszék, Kvár, 2008.
- László János: Társas tudás, elbeszélés, identitás. A társas tudás modern szociálpszichológiai elméletei. Scientia Humana, Kairosz, 1999.
- Lyons, Martin: La culture littéraire des travailleurs. Autobiographies ouvrières dans l'Europe du 19e siècle. Annales. Histoire, Sciences Sociales, 2001. 4–5. 927–946.
- Niedermüller Péter: A mindennapok folklórja avagy a folklór mindennapjai. Folklór – Társadalom – Művészet 1981. 7. 192–219.
- Niedermüller Péter: Élettörténet és életrajzi elbeszélés. Ethnographia 1988. 3–4. 376–389.
- Tengelyi László: Élettörténet és sorseseemény. Atlantisz, Bp., 1998.
- Turai Tünde: Az életút végén. Szilágyborzási öregek társadalmi helyzetének vizsgálata. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2004.

